

“Viure en una dictadura. Els primers anys del franquisme a Manresa (1939-1959)”

Joaquim Aloy
Pere Gasol

El passat 28 de març de 2007 es va estrenar a Manresa el documental “Viure en una dictadura. Els primers anys del franquisme a Manresa (1939-1959)”, que ha estat produït per l’Ajuntament de Manresa, amb la col·laboració del Programa de la Gent Gran i el suport del Programa del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya. Amb una durada de 67 minuts i editat en format DVD, ha estat elaborat per Joaquim Aloy, Jorge Caballero, Laura Casaponsa i Pere Gasol. En el text següent, els dos historiadors que han treballat en aquest projecte ens fan un resum de les recerques i aportacions fetes, que s’emmarquen en un procés de recuperació de la memòria històrica a casa nostra. En aquesta ocasió en un format audiovisual.

Caràtula del DVD “Viure en una dictadura. Els primers anys del franquisme a Manresa (1939-1959)”, produït per l’Ajuntament de Manresa.

La iniciativa va sorgir del Programa de Gent Gran amb la finalitat de donar protagonisme a les persones grans en la recuperació i divulgació de la nostra història recent. Però també es tracta que totes les vivències que s’expliquen d’aquella època tan difícil arribin, de manera entenedora, a la gent més jove a través dels centres d’ensenyament. Per això, el documental està pensat especialment per a ells, –la seva estructura

temàtica permet al professorat treballar-ne els continguts en diverses sessions, segons els interessos docents del grup-classe–, al mateix temps que pot interessar a un públic molt ampli i divers. En aquest sentit, un equip de professors, designats per l’Ajuntament, està elaborant un dossier didàctic per tal de treballar aquest documental a classe. Quan estigui enllestit, s’enviarà a tots els centres educatius de la ciutat.

El contingut

El documental retrata els anys més durs del franquisme a Manresa, recull l'opinió de 17 testimonis, i ofereix imatges i documents de gran interès, molts d'ells inèdits.

Així, doncs, al documental es tracten temes com: L'entrada de les tropes franquistes a Manresa. La depuració de manresans concentrats en un magatzem de ciment de Cervera. Els judicis militars que se celebraven a l'actual Institut Lluís de Peguera. La repressió sistemàtica i el control de la població per part del règim. La fam, la misèria i les targes de racionament de la llarga postguerra. La persecució contra la llengua i la cultura catalanes, l'espanyolització obligatòria a tots nivells i la imposició d'un pensament únic. La vaga obrera de la Fàbrica Nova de Manresa (1946), la primera que va tenir lloc a l'Estat espanyol sota la dictadura franquista. La visita del general Franco a Manresa, el 20-5-1947. La religiositat de l'època i algunes de les seves imponents manifestacions, com la visita de la Verge de Fàtima. La mort i l'enterrament de la Josefina Vilaseca (1952). La moral repressora de l'època. La liberalització econòmica dels anys 50. La fabricació de microcotxes: els PTV. L'activitat de resistència cultural de diferents entitats.

El documental ofereix imatges en moviment d'un gran valor històric i, algunes d'elles, també de notable qualitat cinematogràfica. Les imatges procedeixen de 3 fons diferents, tots ells molt importants: Arxiu del NO-DO, Filmoteca de la Generalitat i Arxiu particular de la família Cucurella-Comellas.

Fotos

Les fotos procedeixen de l'Arxiu Comarcal del Bages i de diverses col·leccions particulars. Hi ha imatges del període de la República a Manresa, de l'entrada de les tropes franquistes, de nombrosos actes franquistes, de diverses celebracions religioses: processons, visita de la Mare de Déu de Fàtima; fotos de la Fira

Desfilada falangista a Manresa, el juliol del 1954 (Arxiu Comarcal del Bages. Fons Marià Lladó)

d'Exposicions de l'any 1957, dels PTV fabricats per l'empresa AUSA; diversos actes culturals, entre els quals els de la celebració del cinquantenari de l'Orfeó Manresà i el Centre Excursionista de la Comarca de Bages, etc.

Documents

Entre la molta documentació seleccionada i sovint inèdita que il·lustra el documental val la pena assenyalar un document que es va localitzar a l'Arxiu Comarcal del Bages mentre es feia la recerca pertinent. Es tracta d'una circular del mes de

juliol de l'any 1940, del governador civil de Barcelona, Wenceslao González Oliveros, segons la qual els funcionaris dels ajuntaments que no parlessin sempre en castellà serien immediatament destituïts. El document va acompanyat de totes les signatures dels funcionaris de l'Ajuntament de Manresa conforme acaten aquesta norma.

Altres documents remarcables que es poden veure al documental: Diverses sobres i cartes amb inscripcions franquistes. Informes i denúncies dels primers anys de la postguerra. Documents de l'Ajuntament sobre alguns canvis de noms de carrers. Fit-

Imatge del documental, procedent de l'arxiu del NO-DO, sobre la primera visita de Franco a Manresa (1947).

Siendo, pues, ya necesario atacar esta corruptela y establecer en el orden de la vida pública el respeto debido a la gloriosa lengua española, que es y debe ser patrimonio común de todos los connacionales, he resuelto disponer lo que sigue:

PRIMERO. - A partir del día 1º de agosto próximo, todos los funcionarios interinos de las Corporaciones provinciales y municipales de esta provincia, cualesquiera que sea su categoría, que en acto de servicio, dentro o fuera de los edificios oficiales, se expresen en otro idioma que no sea el oficial del Estado quedarán "ipso facto" destituidos, sin ulterior recurso.

SEGUNDO. - Si se tratase de funcionarios de plantilla, titulares o propietarios en tales corporaciones, y se hallaran pendientes de depuración, dicha falta determinará la conclusión del expediente en el estado en que se hallare y la inmediata destitución del transgresor sin ulterior recurso.

Si se tratase de funcionarios ya depurados y readmitidos incondicional o condicionalmente, se resolverá en expediente de depuración y

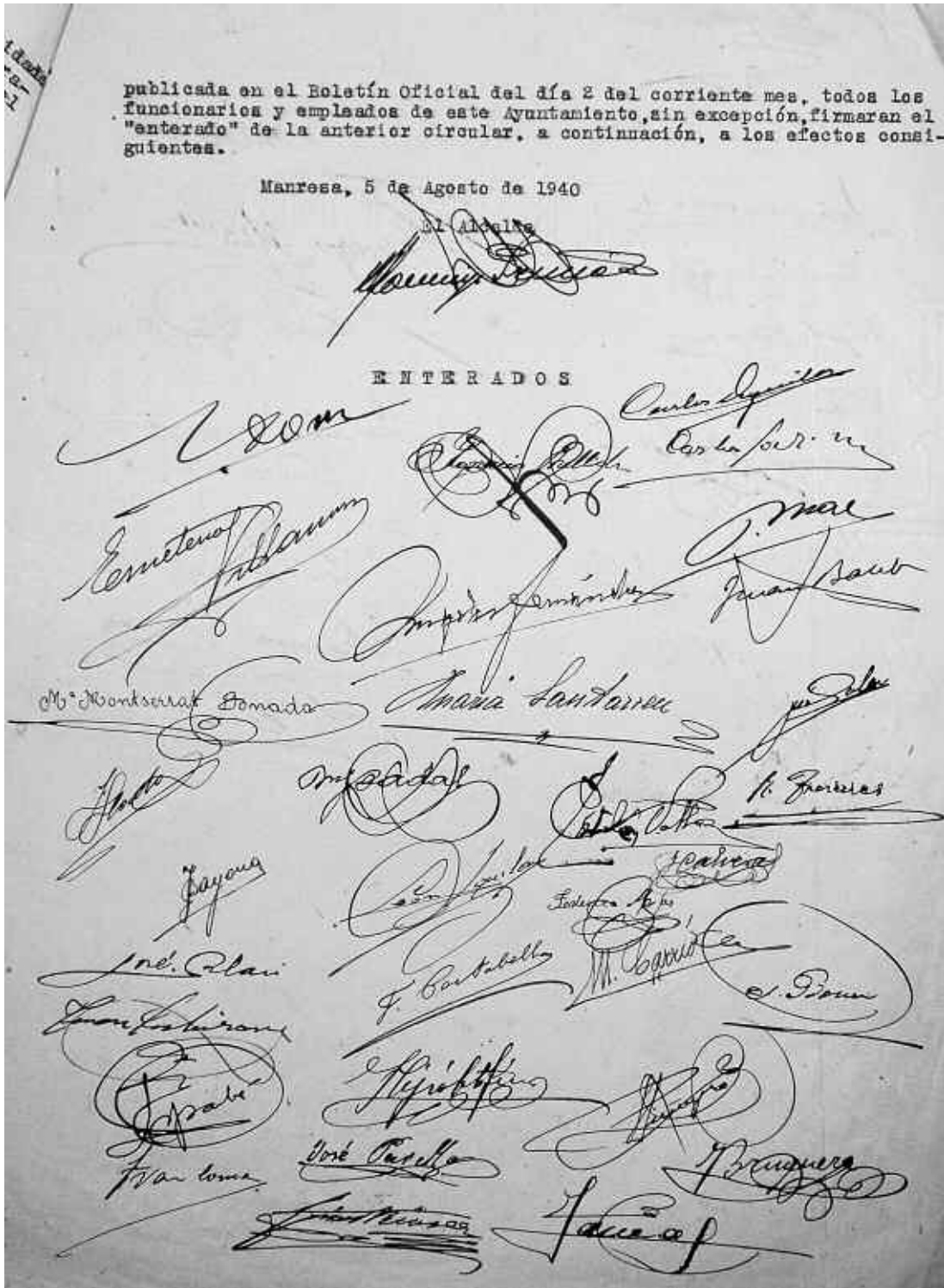
Reproducció parcial de la Circular del governador civil de Barcelona (juliol del 1940), on ordena que tots els funcionaris municipals que no parlin sempre en castellà siguin immediatament destituïts. Vegeu a la pàgina següent les signatures dels funcionaris de l'Ajuntament de Manresa conforme acaten aquesta norma. (Arxiu Històric Comarcal del Bages)

xes (amb les corresponents fotos) de manresans empresonats durant els primers anys del franquisme. Carnets de personalitats manresanes exiliades. Reproduccions de diverses portades i notícies del diari "Manresa". Reproducció d'algunes pàgines de sumaris judicials de manresans executats al camp de la Bota. Llistes de racionament de famílies per carrers.

Relacions de batallons de treballadors que hi havia a Manresa, localitzades a l'Arxiu Comarcal del Bages. Cartells i diversos documents franquistes. L'expedient de depuració de la mestra del Grup Escolar "Renaixença" Vicenta Cuende, esposa de Carles Costa, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Manresa durant la Guerra. La vinyeta irònica de Joan Vi-

lanova sobre el fet que les autoritats impedissin que l'estàtua La Ben Plantada fos situada a la via pública, i la corresponent carta de protesta del bisbe de Vic en contra de l'acudit del dibuixant manresà.

De les diferents aportacions que el documental fa a la història dels primers anys del franquisme a Manresa, cal destacar-ne les següents:

“L’Hotel Ciment” de Cervera

Així l’anomenaven sarcàsticament els soldats que hi van haver de passar uns dies, entre els quals molts manresans. Era un antic magatzem de ciment de Cervera. Allà les autoritats franquistes hi van confinar centenars i centenars de soldats per procedir a

la seva depuració. Les condicions eren infrahumanes i els detinguts havien de respirar la pols del ciment que hi havia pertot. Dos soldats manresans de la lleua del biberó, Francesc Terra i Pere Sobrerroca, al cap de 67 anys d’haver-hi estat detinguts, van tornar a visitar l’“Hotel Ciment” –i després la Universitat de Cervera, convertit aleshores en un camp de

concentració– per explicar-nos les vivències allí viscudes.

Els judicis militars celebrats a l’Institut Lluís de Peguera

En primer lloc, a banda del coneixement d’aquest fet per via de la

Francesca Burgués i Laura Sanmiquel expliquen la vaga que van viure a la Fàbrica Nova l'any 1946 i que va ser la primera vaga obrera de tot l'Estat espanyol sota la dictadura franquista.

història oral, va ser la trobada d'una notícia en el mateix diari de Manresa –que, naturalment, surt reproduïda al documental– que certificava per escrit la celebració d'uns judicis militars a la Sala d'Actes de l'actual Institut Lluís de Peguera.

Tanmateix, el gran valor testimonial d'aquest apartat el proporciona

la senyora Francesca Burgués quan en el mateix Institut explica amb tot detall com ella el 1939 –quan era una nena– havia assistit a diversos judicis militars que s'hi celebraven contra presos antifranquistes i que eren presidits pel venjatiu oficial Goded, el fill del general que havia encapçalat la insurrecció militar a Bar-

celona i que havia estat afusellat pels republicans a l'inici de la Guerra Civil. Alguns dels presos jutjats a l'Institut van ser després afusellats al camp de la Bota. D'altres restarien a la presó durant molts anys.

És un testimoni molt valuós que es complementa amb el de Margarida Marcet, que va assistir, a la mateixa sala, al judici contra la seva àvia, a qui ja de seguida el jutge militar es va encarregar de fer saber que era “la madre del ex-alcalde rojo de Manresa” (el republicà Francesc Marcet).

La vaga de la Fàbrica Nova

Francesca Burgués i Laura Sanmiquel, aleshores dues treballadores de la Fàbrica Nova, expliquen –l'una de viva veu i l'altra a través d'un dietari que ella mateixa va escriure aleshores– com es va desenvolupar la que seria la primera vaga de l'Estat espanyol sota la dictadura.

Jaume Pons i Agulló, en un moment de la seva intervenció en el documental.

Com s'ha dit, el documental recull el testimoni de 17 persones entrevistades. També s'ha comptat amb la col·laboració de moltes d'altres persones que no hi surten però que van aportar informacions certament interessants. En aquest sentit, en el moment d'escriure aquestes ratlles, dos d'aquests disset testimonis ja no estan entre nosaltres: en Manel Cano i l'Emili Vilanova. Entre d'altres coses, aquest fet palesa la importància i la urgència d'escoltar la nostra gent gran, d'enregistrar el seu testimoni perquè aquest mai no es perdi.

Al mateix temps, cal lamentar que no tothom hagi volgut aportar el seu testimoni. Persones sense cap significació política i persones simpatitzants del règim franquista. Tot i que cal respectar la seva decisió de no participar en el documental, la seva presència hagués facilitat, encara més, als espectadors la comprensió del context històric d'aquella època. Això demostra també que moltes ferides de la dictadura, i més enllà, de la pròpia guerra civil resten lluny d'estar completament tancades avui dia, malgrat el pas dels anys. Aquesta és una realitat indefugible a tenir en compte.

En definitiva, el documental "Viure en una dictadura. Els primers anys del franquisme a Manresa (1939-1959)" vol contribuir a l'enriquiment de la memòria històrica de la ciutat d'una manera, a més, divulgativa, per tal de preservar el coneixement del nostre passat immediat i, alhora, reflexionar amb perspectiva històrica sobre el nostre present col·lectiu.

Joaquim Aloy i Pere Gasol
Historiadors

Text d'Emilià Martínez sobre la terrible fam de la postguerra

Al documental es llegeix un text inèdit d'Emilià Martínez, darrer alcalde de la Guerra Civil, a Manresa, i represaliat durant la dictadura. El text, que apareix il·lustrat amb fotos del mateix Emilià i la seva família, parla de la terrible fam i les represàlies que van haver de patir durant la postguerra. Diu així:

"...Pocos de nosotros sabíamos qué era eso, esa cosa tan terrible que es el hambre, el hambre de un día tras otro y una semana tras otra y un mes tras otro y, así, dos años largos hasta que nuestros familiares más directos, boicoteados, rechazados, mal vistos en todas partes pudieron trabajar y mandarnos algo además de comer ellos.

Mi mujer, alta, fuerte y robusta antes, se quedó en ese tiempo totalmente desconocida, perdió cerca de treinta kilos, pero otras lo pasaron aún peor: se las encontró en el piso o en alguna barraca muertas de inanición rodeadas de chiquillos escuálidos y medio muertos también".

La vaga de la Fàbrica Nova, explicada en un dietari

Al documental també es llegeixen fragments del dietari que Laura Sanmiquel, una treballadora de la Fàbrica Nova, va escriure sobre la primera vaga que hi ha haver a la fàbrica, el gener del 1946, que va resultar ser la primera vaga que hi va haver a tot l'Estat sota la dictadura. Aquí reproduïm un extracte de les impressions anotades per Laura Sanmiquel:

1946. Setmana 4:

Treballat tota la setmana menys el dijous ("Dia de l'Alliberació"). És recuperable i per tant no és pagat

A l'hora de cobrar. Divendres tarda, dia 25:

Al jornal, a l'hora de pagar pararen les màquines negant-se a cobrar. Només els batans i cardes han treballat fins a plegar. Els demés no han treballat més

Dimecres 30:

Al matí ha seguit el paro però en calma.

A 2/4 d'1 ha arribat la Guàrdia Civil i als treballadors del matí no els han deixat sortir. De manera que el personal del 1r torn i del 2n s'han trobat junts sense poder sortir si els uns o els altres no es posaven a treballar. Els treballadors no volen treballar i resten pel pati en espera de poder fugir. En vista d'això, la Guàrdia Civil ha fet venir la Guàrdia Armada, que ha arribat a les 4. S'han esparcit per dins la fàbrica.

Moltes dones els ha vingut atacs de nervis i el despatx aviat ha semblat un manicomi i se les han emportat amb el cotxe i el camió.

A fora al carrer hi ha una gran expectació de gent que no treballen a la fàbrica

Dijous 31:

Faltaven 10 minuts per les 6 que han començat d'entrar personal disposats tots a treballar. Els hem preguntat a què era degut que tornessin i han contestat que per Manresa s'havia fet un pregó de que exposaven els augments i que tothom tornés a treballar.

I d'aquesta manera tan fàcil s'ha acabat tot el "desbarajuste" de la "huelga".